

## DORIVOR ISSOP (HYSSOPUS) O'SIMLIGINI URUG'CHILIGI VA DORIVORLIK XUSUSIYATLARINI O'RGANISH

**Nuraliyeva Dilshoda Akmal qizi.**

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlash texnologiyasi yo'nalishi talabasi

**Boynazarova Sayyora**

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti katta o'qituvchisi

**Annostatsiya:** Issop o'simligini yetishtirish texnologiyasi va uning yer ustki qismidan zamonaviy tibbiyot va tabobatda, farmasevtika sanoatida ming dardga davo dori vositasi sifatida ishlatilishi. Bu maqola aynan shu o'simlikning shifobaxshlik xususiyatlari va qaysi kassaliklarda foydali ekanligi to'g'risida.

**Kalit so'zlar:** individual intolerans epilepsiya dermatit infuziya tinnitus stellajlar retsept meteorizm shonalash.

### **Kirish.**

Issopning ildizi yog'ochsimon, poyasi kalta shoxsimon, tetraedrik, qisqa o'simtasimon, deyarli tuksiz. Poyasi yog'ochsimon, uzunligi 45 dan 70 sm gacha, barglari nayzasimon, poyada qarama-qarshi joylashgan, butun barg. Uzunligi 2 dan 4 sm gacha va kengligi 4 sm dan 9 mm gacha. Barglar qo'ltig'ida 3-7 bo'lak bo'lib joylashgan. Gullari binafsha, ko'k, oq yoki pushti rangdagi mayda ikki labli, apikal boshhoqsimon, to'pgul hosil qiladi. Issop iyundan oktyabrgacha gullaydi. O'simlikning xushbo'yliги asalarilarni bog'ga jalb qiladi: issopning har qanday turi asal o'simlikidir. Avgust oyining ikkinchi yarmida pishgan issop urug'lari uch-to'rt yil davomida hayotiyligini saqlab qoladi. O'simlik qish boshlanishi bilan ham yashil bo'lib qoladi.

### **Asosiy qism.**

**Yetishtirish texnologiyasi.** Dorivor issop o'simligini yetishtirish, Dorivor issop o'simligi asosan urug'idan va vegetativ yo'l bilan ko'paytiriladi. Uning yaxshi o'sishi va rivojlanishi uchun unumdor tuproqlar va quyosh yaxshi tushadigan maydonlarni tanlash kerak bo'ladi. Issop ko'p yillik o'simlik bo'lgani uchun uni almashlab ekish dalalariga joylashtirishni rejalashtirmaslik kerak, chunki u bir erda 20-25 yil davomida hosil berishi mumkin.

Dorivor issop o'simligi ekiladigan yerlarni kuzda gektar hisobida 15-20 tonna chirigan go'ng va 30-40 kg superfosfat, yog'ingarchilik kam bo'ladigan mintaqalarda va sizot suvlari chuqur joylashgan tuproqlarda 20 kg dan azot o'g'iti berib yerni 25-28 santimetr chuqurlikda haydab qo'yiladi.

Issopni urug'idan ko'paytirish eng yaxshi usul hisoblanadi. Uning eng mo'tadil ekish vaqti oktabr oyining oxiri va noyabr oyining birinchi dekadasi hisoblanadi. Urug'lar chuqurroq ekiladi. Agarda ekish bahor oyiga qoldirilsa, urug'lar stratifikatsiya qilinishi shart. Buning uchun ularni namlangan qumli yashiklarga solib, isitilmaydigan xonalarda saqlanadi. Urug'lar qurib qolmasligi va mog'orlamasligi uchun vaqti- vaqti bilan namlab turiladi. Ekishdan oldin yerlar begona o'tlar qoldiqlaridan tozalanadi, boronalanadi va mola bilan tekislanadi. Havo harorati 15-17 gradus isiganda egat oralari 70 sm qilib ekiladi. Har bir gektar erga 4 kg gacha urug' sarflanadi. Agar tuproq tarkibida nam yetishmasa ekilgandan keyin darhol sug'oriladi.

Urug'lar 6-8 kunda unib chiqadi. Oradan 10-12 kun o'tgach maysalarda 2-3 tadan chin barg hosil bo'ladi va o'simlik oralarini kultivatsiya yordamida yumshatiladi va begona o'tlardan tozalanadi. Bahor oylaridagi yog'ingarchilik natijasida issop ekilgan maydonlarda qatqaloqlar paydo bo'lishi bilan o'simlik oralari yumshatiladi va shu bilan birga yagana qilinib, har bir tupda 20-30 sm uzunlikda 2-3 ta dan o'simlik qoldiriladi.

Ekilgan o'simliklar iyun oyining oxirlarida shonalaydi. Kuzda ekilgan o'simliklar may oyining oxiri va iyun oylarining boshlarida gulga kiradi. Shonalash fazasigacha o'simlik ikki marta sug'oriladi va suvdan keyin o'simlik oralari kultivatsiya bilan 8-10 sm chuqurlikkacha yumshatiladi. Bahorda ekilgan o'simliklar iyul oyining boshlarida gullay boshlaydi. Bu davrga kelib issopning ildiz tizimi yaxshi rivojlanganligi uchun o'simlik baquvvat bo'lib o'sa boshlaydi.

Issopni oziqlantirishni shonalash fazasida boshlash tavsiya qilinadi. Sug'orishdan avval gektariga 50 kg azotli, 30 kg kaliyli o'g'itlar bilan oziqlantiriladi. O'simliklarni suyultirilgan go'ng bilan oziqlantirish yaxshi natija beradi. Issop ekilgan maydonlar har 2-3 sug'orishdan keyin dala o'toq qilinishi lozim. Ikkinchi oziqlantirish o'simlik gullash fazasida gektariga 40-50 kg azot va 20 kg fosfor o'g'iti berish bilan tugatilishi kerak. Uning bitta to'pgulida 16-20 tagacha guli bo'ladi. Uning gullari ertalab soat 6-7 da ochiladi. Shu vaqtda issop ekilgan maydonlarda asalari va kapalaklar paydo bo'ladi. Vegetatsiya davomida dorivor issop havo haroratini hisobga olgan holda 6-8 marta sug'oriladi.

O'simlikning xomashyosi boshqoli to'pgul hisoblanadi. Ularning ommaviy gullash fazasida gulbandlarining uzunligi 30 sm bo'lganda (avgustning ikkinchi yarmida) xomashyosi yig'iladi. Xomashyo yangi o'rilgan paytda uning tarkibida nam ko'p bo'ladi. O'simlik mog'orlab ketmasligi uchun uni yaxshi shamollatiladigan bostirmalarga yupqa qilib stellajlarga uyib qo'yiladi. Hosil shamolsiz quruq vaqtda yig'iladi.

O'g'itlash. Dorivor issop plantatsiyalariga har 2-3 yilda maxalliy chirindi (xayvon go'ngi) bilan o'g'itlash kerak. Maxalliy chirindi tuproq tarkibini yaxshilash bilan birga namlikni saqlashga, o'simlik uchun juda muxim bo'lgan mikroelementlar bilan ta'minlaydi. Biroq, o'g'itlash tuproq tahlillari natijalariga ko'ra amalga oshirilishi kerak. Dorivor issop yetishtirishda muhim kasalliklar yoki zararkunandalar zararlamaydi.

Issop - pishirishda talab qilinadigan ziravor va universal vosita hisoblanadi. Issopning shifobaxsh xususiyatlari. Issopning foydali xususiyatlarini insoniyat qadim zamonlardan bilgan va undan uzoq vaqt davomida foydalanib kelishgan. O'simlik tarkibiga ko'p miqdorda vitaminlar: A, B, C, E, K, D va PP. Issop barglari va ildizlari temir, mis, marganets, kaliy, selen, xlor, kremniy, ftor, volfram va borga boy. Issop shuningdek, taninlar, achchiq, aldegidlar, oleanolik va ursolik kislotalar, flavonoidlar, spirtlar va efir moylarini o'z ichiga oladi. Oq gulli navlar o'z ichiga oladi maksimal miqdor efir moyi va pushti gulli navlar - minimal.

### **Shifo beruvchi issop o'ti**

Yovvoyi o'tlar har doim shifobaxsh yoki zaharli xususiyatlari uchun tabiblarning e'tiborini tortgan. Issop ham bundan mustasno emas. Uning foydalari juda katta.

Bu o'simlikdan qanday foydalanish kerak? Barglarning sovutilgan qaynatmasi milk kasalliklari, stomatit va og'iz yaralari uchun yallig'lanishga qarshi vosita sifatida ishlatiladi. Qaynatma bilan namlangan kompresslar yaralarni davolash uchun, terining kuygan yoki ekzema joylariga qo'llaniladi. Teridagi jarohatlarni davolashda asosan kukun va surtmalaridan foydalaniladi. O'simlik quyidagi kasalliklar uchun foydalidir: bronxial astma; ovqat hazm qilish buzilishi; revmatizm.

Yuqori harorat va yo'talda nafaqat quruq, balki qaynatish uchun yangi uzilgan o'tsimon barg va poyalari ham ishlatiladi. 1 osh qoshiq mahsulotni oling. 1 stakan suvga soling

va sekin olovga qo'ying. Qaynatishga keltiring, 5-10 daqiqa qaynab turgandan so'ng oling va filtrlang. Uni sovutib bir osh qoshiq asal qo'shib iste'mol qiling.

Aynan shu retsept, asal qo'shmasdan, kon'yunktivit bilan ko'zlarni artib, tomoq og'rig'ida tomoqni chayqash uchun ishlatiladi. Qaynatma hatto osilganlik bilan kurashishga yordam beradi.

O'simlikni tananing bunday sharoitlarida va quyidagi kasalliklarda qabul qilish kontrendikedir(zararli):

homiladorlik;

laktatsiya;

o'simlikka individual intolerans;

buyrak muammolari;

epilepsiya.

Issopli mahsulotlardan tashqi foydalanish:

Bu erda issopning dezinfektsiyalash, yarani davolash va mikroblarga qarshi terapevtik ta'sirida foydalaniladi.

Terining yiringli kasalliklari.

Ko'karishlar, ko'karishlar.

Dermatit.

Ekzema.

Shish.

Kuyish.

Issopdan foydalanishga qarshi ko'rsatmalar

Ishlatishdan oldin shuni ta'kidlash kerakki, issop bir qator kontrendikatsiyaga(zararli xususiyatlarga) ega:

Oshqozonning kislotasi yuqori bo'lgan odamlar uchun tavsiya etilmaydi;

Gipotenziya, nefrit va nefroz bilan infuzionni uzoq muddat qo'llash nojo'ya ta'sirlarning paydo bo'lishiga yordam beradi;

Issop qaynatmasi laktatsiyani kamaytirish va to'xtatishga yordam beradi, shuning uchun homilador va emizikli ayollar uni qabul qilishlari qat'iy man etiladi;

O'simlik tarkibidagi efir moylari epilepsiya va neyropatiya bilan og'riqan odamlarning tanasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi;

Damlama shaklida issopdan foydalanish diareya va ovqat hazm qilish buzilishida to'xtatilishi kerak;

Bolalar va o'smirlar infuzionni ehtiyotkorlik bilan qabul qilishlari kerak, chunki o'simlikni tashkil etuvchi yog'larga uchun kuchli ta'sirga ega;

Issopning dozalash shakllari

Ko'pincha issop tibbiyotda damlamalar, qaynatmalar, choylar va infuziyalar shaklida qo'llaniladi. Qaynatmalar odatda nafas olish kasalliklarini davolash va yallig'lanishni bartaraf etish uchun ishlatiladi. Shamollash, siydik yo'llari shamollashi bilan kurashishga yordam beradi. Damlamalar - oshqozon-ichak trakti kasalliklari uchun, ular kolit va shishish uchun, shuningdek, gematomalar, yaralar va boshqa teri lezyonlarini davolash uchun tashqi tomondan ayniqsa foydali bo'ladi. Infuziyalar shilliq qavatlarning yallig'lanishi va stomatit bilan tomoq va og'izni yuvish uchun ishlatiladi, kon'yunktivit bilan ko'zni yuvish uchun ishlatiladi. Bundan tashqari ishtahani yaxshilaydi. Choyi yo'tal, tomoq og'rig'i va shamollash uchun foydalidir. Bundan tashqari, bu vosita ovqat hazm qilishni yaxshilaydi, qon bosimini tushiradi, tinchlantiradi asab tizimi va isitmani pasaytiradi. Issop qaynatmasi. 100 gramm quritilgan, tug'ralgan o't va issop gullarini bir litr qaynoq suvga joylashtiring, so'ngra kompozitsiyani taxminan besh daqiqa qaynatib oling. Tayyor mahsulotni torting va 150 gramm shakar bilan aralashtiring. Siz kuniga 100 ml dan ko'p bo'lmagan damlama ichishingiz mumkin, bu dozani uch-to'rt dozaga bo'lish tavsiya etiladi;

Issop infuzioni. 20 gramm quritilgan o'simlikni termosga quyung, keyin u erda bir litr qaynoq suv quyung. Yarim soatdan keyin mahsulot tayyor bo'ladi, uni termosdan to'kib tashlang va keyin torting. Infuzionni kuniga uch marta olish kerak. Bunday holda, bitta doz yarim stakan bo'lishi kerak;

Issop damlamasi. Quruq oq sharobni (1 litr) 100 gramm quritilgan o'tlar bilan aralashtiring. Mahsulotni uch hafta davomida salqin, majburiy, qorong'i joyda namlang, konteynerni har kuni silkiting. Bir choy qoshiq uchun kuniga uch marta suzilgan damlamani oling.

Issopga asoslangan an'anaviy tibbiyot retseptlari

1. Bronxial astma va bo'g'ilishni infuzion yordamida oldini olish mumkin, buning uchun 4 osh qoshiq o'tni olib, yaxshilab maydalab, termosga solib, 1 litr suv quyib, 1 soatga qoldiring. Keyin torting. Ovqatlanishdan 30 daqiqa oldin issiq, 1 osh qoshiqni olishingiz kerak. Davolash kursi 1 oy.
2. Oshqozon-ichak trakti kasalligi, giperhidroz bilan siz bunday damlamani ichishingiz mumkin, buning uchun bir choy qoshiq mayda gullar kerak bo'ladi, 2 soatga qoldiring,

kuniga 3 marta oling. Agar kon'yunktivit bilan og'rigan bo'lsa, ko'zni bu damlama bilan yuvish yaxshidir.

3. Tinnitus va nafas qisilishidan kukun barglari yordamida davolay olasiz, asal qo'shishni unutmang. Siz 1 osh qoshiq infuzionni olishingiz kerak. Kuniga 3 marta, suv iching.

4. Agar odam tez-tez nafas olish kasalliklari haqida tashvishlansa, siz ushbu retseptni qo'llashingiz mumkin - 2 choy qoshiq quritilgan barglarni oling, 1 stakan qaynoq suv quyning, 20 daqiqaga qoldiring. Kuniga ikki marta yarim stakan oling. Bronxit holatlarida siz bir choy qoshiq issop olishingiz kerak, ona va o'gay ona qo'shing, 200 ml qaynoq suv quyning, 15 daqiqaga qoldiring. Kuniga 2marta iching.

5. Ushbu retsept bilan siz sovuqni engishingiz mumkin: issopni yalpiz bilan aralashtiring, 200 ml qaynoq suv quyning, turib oling, kuniga 2 marta 1 stakan oling.

6. Adaçayı, issop yig'ish laringit va faringitdan xalos bo'lishga yordam beradi, buning uchun hamma narsani yaxshilab aralashtirib, bir stakan qaynoq suv quyib, turib olish va ichish kerak. Bir hafta davomida kuniga ikki marta oling.

7. Issop va oq sharobga asoslangan retsept meteorizm va kolitdan xalos bo'lishga yordam beradi, bir oyga qoldiring, silkitib oling.

8. Ishtahaning buzilishi holatlarida issop o'tining bir qaynatmasini olish kerak, buning uchun ikki osh qoshiq tug'ralgan o't kerak bo'ladi, bir soatga qoldiring, suzing.

**Xulosa:** Og'izni gingivit, stomatit bilan yuvib tashlang, issop infuzioni kerak bo'ladi, u 120 ml spirt, 20 gramm o'tni talab qiladi, bir hafta turib, torting. Bir choy qoshiq damlamani oling, uni suvda suyultiring, u bilan og'zingizni yuving.

Issopda ziravor sifatida barglar va novdalarning yog'och bo'lmagan qismi ishlatiladi. Issop achchiq, va ozgina achchiq ta'mga va aniq hidga ega, bu uni ko'plab taomlarning muhim tarkibiy qismiga aylantiradi va nafaqat sifatini yaxshilashga, balki ularni foydali moddalar bilan boyitadi.

Uyda pishirishda qiyma va sho'rvalarga qo'shishda gullari bilan yangi barglar va novdalarning tepalari ishlatiladi. Ushbu ziravor ko'pincha kolbasa va tuxumni to'ldirish uchun ishlatiladi. Issop qovurilgan cho'chqa go'shti, mol go'shti kabi tayyorlash uchun ajoyib mahsulot hisoblanadi.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Axmedov A. M., To'xtayeva Sh. T. Dorivor o'simliklar. – Toshkent: O'zbekiston, 2008. – 240 b.
2. Rasulov A. S. Fitoterapiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2005. – 198 b.
3. Normurodov B. M. Dorivor o'simliklar agrotexnologiyasi. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2021. – 112 b.

4. G'afurov A. M. O'zbekistonda dorivor o'simliklar va ularning ishlatilishi. – Toshkent: Fan, 2016. – 154 b.
5. Qodirova Z. Sh. Dorivor o'simliklar biologiyasi va yetishtirish texnologiyasi. – Qarshi: Nasaf, 2020. – 130 b.
6. Grieve, M. A Modern Herbal: The Medicinal, Culinary, Cosmetic and Economic Properties, Cultivation and Folk-Lore of Herbs, Grasses, Fungi, Shrubs & Trees. – Dover Publications, 1971.
7. Duke, J. A. Handbook of Medicinal Herbs. – CRC Press, 2002. – 896 p.
8. Kintzios, S. E. Oregano and Other Aromatic Plants: Cultivation, Production and Uses. – Haworth Press, 2002. – 280 p.
9. Bown, D. Encyclopedia of Herbs and Their Uses. – London: Dorling Kindersley, 2001.
10. Wichtl, M. Herbal Drugs and Phytopharmaceuticals: A Handbook for Practice on a Scientific Basis. – CRC Press, 2004. – 540 p.

